

СЪПОСТАВКА И СЪОТНОШЕНИЕ НА ПРИПОЗНАВАНЕТО СЪС СХОДНИ ПРАВНИ ФИГУРИ

*гл. ас., докторант Анна Чолакова**

За да се изясни по-пълно правната природа на припознаването и да се определи по-точно неговата социална функция, е необходимо да се съпостави с други способи за установяване на произход, познати на нашето законодателство в миналото и днес. Изясняването на съотношението със сходни правни фигури има за цел да открие разликите в приложното поле на различните способи. Особено място ще бъде отделено на съотношението с осиновяването поради многото допирни точки на двата института и проблемите в правоприлагането, които произтичат от това. Съпоставителният анализ в рамките на една и съща правна система е и метод за намиране на по-добри законодателни разрешения в рамките на един и същ общественно-културен контекст.

1. Съпоставка със сходни фигури, познати на българското законодателство в миналото

1.1. Припознаване и позоваване на продължително и непрекъснато състояние на законно дете

Позоваването на продължително и непрекъснато състояние на законно дете е способ за *доказване*, а не за *установяване* на произход, каквото е припознаването. Способът е уреден от чл.53 до чл.61 на Закона за лицата от 1907¹.

Много и съществени са различията между двата института. Позоваване на продължително и непрекъснато състояние на законно дете е приложимо за деца, които са родени в брак, т.е. те са „законни”, според използваната тогава терминология, но произходът им от съпруга

* Анна Чолакова е асистент по гражданско и семейно право в ЦЮН при БСУ от ноември 2001 г. От декември 2012 г. е докторант в свободна докторантура към правно-историческия факултет на ЮЗУ. Работи по дисертация на тема: „Припознаването”. Автор на редица публикации в областта на вещното, наследственото и семейното право.

¹ Обн. ДВ, бр.273 от 17 декември 1907 г., отменен на основание чл.165 от ПР на ЗЛС от 1949 г.

на майката не може да се докаже, т.к. липсва акт за раждане, който е доказателството за законно произхождение. Причините за това в историческия контекст на изграждащата се българска държавност могат да бъдат много и различни. В такива случаи Законът за лицата е предвиждал предявяването на граждански иск за състояние на законно дете. Процедурата е съдебна. Две особености отличават разглеждания способ: първо, активно легитимиран да предяви иска е самото дете и второ, става дума за доказване на вече известен произход, а не за неговото първично установяване. В съдебното производство ищецът следва да се позове на продължително и непрекъснато фактическо състояние, като посочи обстоятелства, които по безспорен начин доказват, че между него и сочения за баща мъж съществува отношение на произход. В процеса се е прилагало началото на писменото доказване като са се използвали семейни документи, домашни регистри, официални и частни актове, изходящи от бащата или от майката, от които е можело да се прави извод за произхода. Други обстоятелства, които са могли да служат като доказателство за произхода са били следните факти: ищецът винаги да е носил името на мъжа, когото счита и сочи в иска като свой баща и ищецът да е считан от обществото и от семейството за дете на посочения в исковата молба мъж.

Искът за състояние на законно дете е уреден като строго личен и непогасим по давност. Наследниците не са легитимирани да предявяват такъв иск, но имат право да продължават започнат от техния наследодател съдебен процес.

Сходство между разглеждания по-горе способ и припознаването се наблюдава в правните последици – и чрез двата способа се дава титул за произход. Припознаването обаче *създава* отношения родител – дете с обратна сила – от момента на раждане на детето, докато позоваването на продължително и непрекъснато състояние на законно дете само „узаконява” вече съществуващи отношения.

1.2. Припознаване и обявяване на произход от двамата родители

Нормативната уредба на обявяване на произход от двамата родители е в чл.145 от Закона за лицата от 1929 г. В ал.3 на посочената разпоредба изрично е посочено, че обявяването лично от родителя или от родителите на едно дете за свой плод е „равносилно на припознаването му по нотариален ред”. От текста на закона могат да се направят няколко извода. Първо, става ясно, че припознаване по това време се извършва в нотариална форма. Чрез цитираната разпоредба

се създава още една допълнителна възможност за извършване на припознаване. Може да се предположи, че става дума за „обявяване”, дори устно, неформално от единия или от двамата родители на произхода на тяхно дете при съставяне на неговия акт за раждане. Самият закон приравнява този способ на припознаване. Затова, бихме могли да заключим, че „обявяването на произход от двамата родители” по чл.145 от ЗЛ не е отделен способ, а един нов начин за извършване на припознаване.

1.3. Припознаване и узаконяване – *legitimatio*

От особено практическо и теоретично значение е съпоставката на припознаването с узаконяването. Способът за установяване на произход, наречен „узаконяване” е уреден за първи път в българското законодателство със Закона за припознаването на незаконородени деца, за узаконението им и за осиновяването /ЗПНДУО/ от 1890 г. Последният нормативен акт, който урежда узаконяването е отмененият през 1949 г. Закон за извънбрачните деца и за осиновяването /ЗИДО/. Способът е познат още в Римското право като *legitimatio*, а понастоящем е уреден в действащите законодателства на редица европейски държави от романската правна група, като Италия, Франция, Швейцария, Унгария, Румъния.

Под действието на ЗПНДУО припознаването и узаконяването съществуват паралелно като припознаването, в определени случаи, е елемент от процедурата по узаконяване. Общото между двата института е, че са способи за установяване на произход на извънбрачни деца. Много различия се наблюдават в правния режим и в социалната функция на двата института. Правните последици на узаконяването са „по-интензивни” от тези на припознаването. След извършването му извънбрачното дете добива статут на „законно” /чл.15, ал.1 от ЗПНДУО/. В режима на припознаването такъв ефект не е предвиден. Правното разделение на децата на законни и незаконни отдавна е загубило своето значение в законодателствата на съвременните държави. По времето на разглеждания исторически период обаче произходът – брачен или извънбрачен – се е свързвал с различни правни последици в морален и имуществен аспект.²

Чрез узаконяване е можело да се установява само бащинство, докато припознаване по нашето право може да извършва както бащата,

² Действащият от 1890 г. до 1947 г. Закон за наследството ограничава наследствените права на „незаконнородените” деца на наследодателя.

така и майката. Само в периода от 1940 г. до 1949 г. под действието на ЗИДО припознаване може да извършва само баща. Узаконяваните деца трябва да са вече родени, не и заченати. Могат да се узаконяват и починали деца, ако са оставили низходящи.

За разлика от припознаването, което се извършва чрез едностранно волеизявление на припознаващия, узаконяване може да се извършва по различни начини, в зависимост от конкретните хипотези и от действащия правен режим. Първоначално, под действието на ЗПНДУО от 1890 г., узаконяването е обусловено от кумулативното съществуване на две условия: първото е припознаване от двамата родители /арг. чл.18 от ЗПНДУО/ и второто – от последващ брак между тях /има се предвид брак, последващ факта на раждане на детето/. Кумулативното наличие на двата елемента е задължително, но се допуска различна последователност между тях. Припознаването от двамата съпрузи може да предхожда, а може и да следва сключването на брак. В първата хипотеза децата добиват статут на „законни” от деня на сключване на брака, а във втората – от деня на припознаването.

ЗПНДУО предвижда някои ограничения за извършване на припознаване, които днес не са предвидени в закона. Така например, не могат да бъдат припознати, респективно узаконени деца, родени от лица, от които дори само едното по време на зачатие е било в брачна връзка с друго лице. Не могат да бъдат узаконени също така и децата на родители, за които съществуват пречки за сключване на брак между тях, като например родство или сватовство.

С влизането в сила на ЗИДО през 1940 г. се прави съществена промяна в режима на узаконяването. То вече не е обусловено от припознаването на детето от родителите. ЗИДО предвижда узаконяването да настъпва по право по силата на сключен брак между тях. В седемдневен срок от сключване на брака бащата е бил длъжен да обяви пред длъжностното лице по гражданското състояние за този факт, за да бъде отбелязан в акта за раждане на детето „законния” произход от бащата.

Освен чрез последващ брак между родителите, узаконяване може да се направи чрез съдебен акт – съдебно постановление при действието на ЗПНДУО, съответно съдебно определение, съгласно ЗИДО. Съдебното производство е охранително. То се образува по молба на бащата, майката, самото дете, включително след смъртта на родителя, а също и по молба на низходящи на детето, ако то е починало. Спрямо всички посочени лица ЗИДО предвижда допълнителни изисквания, без които не може да се образува производство. Бащата може да поис-

ка узаконяване чрез акт на съда, ако не е възможно да сключи брак с майката и при изрично съгласие на законния представител на детето, неговия попечител или на самото дете, ако е навършило четиринадесет години. Ако бащата е в брак с друга жена, е необходимо и нейното съгласие. Майката и детето могат да поискат узаконяване чрез акт на съда, ако родителите са били сгодени, но бракът е осуетен поради смърт или неспособност на бащата да встъпи в брак с майката. Също и ако бащата е съжителствал фактически с майката през вероятния период на зачеване, или ако зачеването на детето съвпада с изнасилване или отвличане на майката, извършено от бащата. Майката и детето могат да поискат узаконяване чрез съдебен акт и когато бащата в писма или други документи е признал своето бащинство.

Детето е легитимирано да поиска узаконяване от съда и след смъртта на бащата, ако последният приживе в завещание или друг акт с нотариална заверка на подписа и на съдържанието е изявил изрична воля да го узакони, но при условие, че не е имал възможност да встъпи в брак с майката. Узаконяването чрез акт на съда поражда правно действие от дена на постановяването му, т.к. съдебният акт не подлежи на обжалване. Има едно изключение – когато узаконяването се извършва след смъртта на бащата, неговото действие не е от дена на съдебния акт, а от дена на смъртта на родителя. Прави впечатление, че за разлика от другите способности за установяване на произход, които имат действие *ex tunc* – от момента на раждане на детето, при узаконяването не е предвидено ретроактивно действие.

Нормативната уредба предвижда и възможности за атакуване на узаконяването.

Както се вижда от анализа на института, неговата основна обществена функция е била да създаде титул за *брачен* произход за някои категории деца. Това е било необходимо, тъй като по онова време е съществувала социална и правна диференциация между брачния и извънбрачния произход.

В съвременното българско право с възприетия в законодателството принцип за равенство на всички деца – брачни, извънбрачни и осиновени /вж. чл.2, т.5 от СК/, отпада необходимостта от правния институт „узаконяване“. Неговите функции достатъчно ефективно се изпълняват от припознаването, за което и процедурата е по-лека. Ето защо считаме, че не се налага законодателна промяна по възстановяване

на правния институт на узаконяването.³ Неговото „възраждане“ основателно би породило критики за създаване на диференциран подход към двата вида произход – брачен и извънбрачен, а това ще е в противоречие не само с принципите на българското семейното право, а и с тенденциите в развитието на семейното право в глобален мащаб.

2. Съпоставка и съотношение между припознаването и сходни правни институти по действащото право

2.1. Припознаване и осиновяване

2.1.1. Общи положения

Припознаването е способ за установяване на произход, уреден в глава шеста от СК от 2009 г., озаглавена „Произход“. Произходът е предпоставка за възникване на родство /вж. глава седма от СК/. Осиновяването е отделен институт на семейното право, уреден в самостоятелна глава осма на кодекса. И двете разглеждани правни явления са основни правопораждащи юридически факти на гражданското и семейното право и техни основни правни институти. Разграничението между тях е заложено още в чл.1 от СК, който гласи: „СК урежда отношенията, основани на брак, родство и осиновяване...“.

Като юридически факт на семейното право осиновяването не създава нито *декларира* отношения на произход. Неговата цел е да създаде чрез правни средства правни отношения „като между роднини по произход“ между определен кръг лица, в зависимост от вида на осиновяването – пълно или непълно. Когато е пълно, осиновяването „дава титул за произход“ – осиновителите се вписват в акта за раждане като родители. По това то си прилича с припознаването. Може да се каже, че осиновяването създава „привидност“ за съответния произход. Осиновяване се извършва само спрямо несобствено дете, а припознаване се прави по принцип на свое, но няма пречка да се направи и за несобствено дете. Въпреки съществените различия, които очертахме, между двата института има много допирни точки и затова е необходимо да се направи съпоставка между тях.

Друга обща черта на осиновяването и припознаването е, че в основата на двата юридически факта стои доброволно изявената воля на гражданскоправни субекти: осиновител и припознаващ. Но волята на припознаващия е *обусловена* от едно предхождащо юридическо съби-

³ Обратно виждане е изразено от Борисов, Й. в статията „Обща характеристика на припознаването като способ за доброволно установяване на произход.“ Правна мисъл, бр.2, 2006 г.

тие – раждането /или зачеването – когато се припознава заченото дете/ на *конкретно* дете, което припознаващия счита за свое, като правило. Докато при осиновяването волята на осиновителя не е и не може да бъде изначално предопределена от раждането на конкретно дете. Това е така, тъй като майката на детето не може да даде съгласие за осиновяване преди да са изтекли 30 дни от раждането на детето /вж. чл.89, ал.2 от СК/. Целта на разпоредбата е да гарантира добре обмислено и убедено решение от страна на майката, която ражда дете без брак.

Волеизявлението на припознаващия съставлява основен елемент от юридическия факт на припознаването. В производството по осиновяване съгласието на осиновяващия има определящо правно значение, но освен него е необходимо съгласието на осиновявания, ако е навършил четиринадесет години, на неговите родители, на съпрузите на осиновяващия и на осиновявания, които имат същата юридическа стойност /чл.106 от СК/. Правните последици на осиновяването настъпват по силата на влязло в сила съдебното решение за осиновяване.⁴

2.1.2. Съпоставка на предпоставките за осиновяване и за припознаване

Нормативната уредба на способите за установяване на така наречения „естествен” произход /презумпция за бащинство, установителни искове, припознаване/ е построена върху идеята за съществуваща биологична връзка между родителя и детето. При осиновяването е точно обратното – отсъствието на биологична връзка между осиновителя и детето е важно условие за действителността на осиновяването. Чл.80 от СК въвежда изрична забрана за осиновяване между роднини по права линия /за осиновяване от баба и дядо са предвидени изключения/ и между братя и сестри. Нарушението на това изискване е едно от основанията за недействителност на осиновяването /вж. чл.106 от СК/. При способите за установяване на произход наличието на биологична връзка обуславя стабилността на установения произход и е свързана с принципа за неговата истинност. Във връзка с прилагането на този принцип по отношение на припознаването е необходимо да се направи едно уточнение. От една страна, законът предоставя субективно право за всеки, който счита себе си за родител, да припознае „своето” дете /вж. чл.64, ал.1 от СК/. От друга страна, т.к. не е предви-

⁴ Борисов, Й. Цит. съч.

ден контрол за истинност на изявлението, не е изключено съзнателно или поради грешка да бъде припознато и несобствено дете като това не засяга пряко валидността на припознаването. Тази негова особеност дава основание да го определяме като „неконтролируемо по същество изявление”, като е допустимо, според теорията и в практиката, припознаване на несобствено дете. На такава основа допирните точки с осиновяването стават повече.

Изискванията към припознаващия родител са много леки в сравнение с изискванията към осиновяващия. Припознаване може да извърши почти всяко физическо лице, стига да отговаря на изискването за специалната дееспособност, което от 2009 г. е 16-годишна възраст. Няма условия за разлика във възрастта между припознаващия и припознавания. Не е пречка за припознаване лишаването от родителски права на припознаващия. Детето, което се припознава, по начало е извънбрачно, но няма пречка да е родено в брак. Достатъчно е то да няма установен произход от съответния родител. В същото време изискванията по отношение на осиновяващия са значително завишени. Построги са правилата във връзка с неговата дееспособност, лишението от родителски права не може да осиновява. Необходима е минимална разлика във възрастта на осиновявания и осиновяващия от петнадесет години. При пълното осиновяване има още едно допълнително условие – осиновяващият да е вписан в националния регистър на осиновяващи.

Различията в изискванията към припознаващ и осиновяващ са обусловени от правните последици на двата акта. Осиновяването се извършва с цел осиновеното дете да се отглежда и възпитава от осиновителя, докато припознаването има за цел само да установи факта на произхода, съответно да даде титул за произход. Не е задължително след това припозналият да упражнява родителските си права, въпреки че, като правило, титулът за произход е предпоставка за това.

Във връзка с правното положение на припознаването и на осиновяването дете също се наблюдават различия. За извършване на припознаване е необходимо детето да няма наличен произход от съответния родител. Осиновяване може да се извършва както на деца с установен произход, включително и припознати, така и на деца без титул за произход. Спорен в теорията е въпросът дали могат да се припознават осиновени деца, т.к. изрично правило в този смисъл от разпоредбата на чл.71 от СК не може да се изведе.

При осиновяването е необходимо детето да е живо и да не е навършило осемнадесет години преди подаване молбата за осиновяване,

докато припознаването има значително по-широко приложно поле: за детето не е установена максимална възраст, освен това то може да е починало, ако е оставило низходящи или да е заченато. Тези различия произтичат от различната социална функция на двата института – една от основните функции на осиновяването е да осигури на детето родителски грижи до придобиване на гражданска дееспособност.

2.1.3. Съпоставка на реда за извършване на осиновяване и на припознаване

Припознаването и осиновяването протичат при съвсем различна процедура. Първото се извършва чрез едностранно и еднолично изявление, адресирано да компетентния административен орган, докато при осиновяването процедурата е съдебна, а в случаите на пълно осиновяване тя се предхожда от административно производство по вписване в съответните регистри /чл.84 и чл.86 от СК/. Възможно е едновременно осиновяване от двама души, ако те са съпрузи. Предвиден е засилен контрол от страна на компетентните административни и съдебни органи. Във връзка с припознаването ролята на длъжностното лице по гражданското състояние е да приеме заявлението или декларацията за припознаване, да провери дали е спазена формата, дали са изпълнени условията на чл.71 от СК и да придвижи процедурата в качеството на техническо лице.

Процедурата по припознаване, когато то не е оспорено, приключва с вписване на произхода в акта за раждане. След като влезе в сила съдебното решение за осиновяване също се прави вписване на осиновителя в акта за раждане – при непълно осиновяване, а при пълното се съставя нов акт за раждане.

2.1.4. Съпоставка на правните последици

Основна цел на осиновяването е да осигури на детето отглеждане и възпитание от осиновителя. С влизане в сила на съдебното решение целият обем от родителски права и задължения към едно биологически чуждо дете преминава към осиновителя. Затова е предвиден контрол от компетентни държавни органи след извършване на пълното осиновяване /вж. чл.104 от СК/. Припознаването се извършва с цел да се установи биологичният произход на детето и да му се даде титул за произход, от което, като правило, произтичат родителски права и задължения, но те могат и да не се упражняват от припознатия родител при определени обстоятелства.

Съществена разлика има в правното действие във времето на двата акта. Припознаването има декларативен характер по отношение на произхода. Ето защо, то проявява правното си действие от момента на раждане на припознатото дете, дори когато е извършено по-късно. Това е така дори и когато се припознае починало дете. Осиновяването по своята правна природа е конститутивен акт, който не установява и не създава произход, а семейно-правна връзка, подобна на връзката родител – дете и правните последици настъпват с влизане в сила на съдебното решение за осиновяване *ex nunc*, независимо, че се прави отбелязване в акта за раждане или се съставя нов такъв.⁵ Осиновяването е изкуствено създадена правна връзка с цел да се постигнат определени социални резултати. Ето защо, ако осиновяването бъде прекратено, всички правни последици се заличават /напр. отпадат пречките за сключване на брак и т.н./.

2.1.5. Правни изводи

Много са сходствата между осиновяването и припознаването. Пълното осиновяване се счита за пречка за извършване на припознаване, докато припознато дете може да бъде осиновено при наличие на предвидените предпоставки за това. Установеният произход не е пречка за осиновяване.

Принципните различия между двата института налагат обособяването им в различни глави на СК и обясняват защо правилата на единия не могат да се прилагат субсидиарно спрямо другия и обратно. В същото време, от гледна точка на припозналия, респективно на осиновителя е налице значително сходството в правните последици, но последиците на припознаването, особено ако детето биологически произхожда от автора на припознаването, са „по-интензивни”. В същото време, са налице значителни различия в процедурата – припознаване се извършва значително по-бързо, по-лесно и по-евтино от осиновяване. Посочените по-горе изводи са породили практиката в някои случаи да се прибягва към припознаване вместо към продължителната и скъпа процедура на осиновяването. Това е един от проблемите в практиката през последните години. Явлението се определя като „заобикаляне режима на осиновяването”. Основната причина за то-

⁵ Това обяснява, например, защо срещу припозналия може да се предяви иск за издръжка за минало време, докато срещу осиновителя не може /вж. чл.149 СК/.

ва е, че същите правни последици, каквито то има, се постигат чрез много по-лекото във всяко едно отношение припознаване.⁶

С новия СК от 2009 г. законодателят е завишил изискванията към условията и реда за осиновяване с цел по-добра защита на осиновяваните деца. Дали това обаче не създава допълнителна мотивация, когато е възможно, вместо осиновяване да се предпочита извършване на припознаване? Намирането на разрешение на поставения проблем е една от основните задачи на настоящото научно изследване. Конкретни предложения *de lege ferendae* в тази връзка ще бъдат направени при разглеждане на отделните въпроси. Търсенето на разрешение следва да бъде в посока изравняване в някои отношения на изискванията към двата акта, но без да се създават правила, които да демотивират желаещите да припознаят *своите* извънбрачни деца да направят това.

2.2. Припознаване и презумпцията за бащинство

Общото между припознаването и презумпцията за бащинство /чл.61 от СК/ е, че те са извънсъдебни способности за установяване на произход. Това е причина да има сходство, но не пълна идентичност в правните последици, които настъпват. Съществено е различието в приложното поле на съпоставяните способности. Презумпцията се е приложима само при брачен произход на детето, докато припознаването се използва най-често при установяване произхода на деца, родени извън брак, т.е. когато презумпцията е неприложима.

Презумпцията за бащинство служи за установяване на произхода от баща, който е съпруг на майката към момента на раждане на детето, т.е. когато двамата родители са във валиден не прекратен граждански брак помежду си. Втората хипотеза е детето да е родено до 300 дни от прекратяване на брака. В случай, че са налице презумпционните предпоставки, не е необходимо да се прави допълнително волеизявление. Презумпцията действа по силата на закона – *ex lege*. Когато детето е родено по време на брака на своята майка или до триста дни от неговото прекратяване, длъжностното лице е обвързано да впише в акта за раждане като баща на детето законния съпруг на майката. Нещо повече. Майката и трети лица нямат правна възможност да осуетят правният ефект на презумпцията чрез волеизявление или по друг начин. Това може да стане само по съдебен път чрез предявяване на иск за оспорване на бащинство по реда на чл.62, ал.2 от СК.

⁶ В този смисъл вж. Марков. М. Помагало по семейно и наследствено право. С., 2011, стр.126.

Законен е и съпругът по унищожавем брак докато не бъде унищожен същия с влязло в сила съдебно решение, както и съпруг, спрямо когото тече бракоразводен процес, до влизане в сила на съдебното решение за прекратяване на брака поради развод. Презумпцията действа и за безвестно отсъстващ баща в рамките на 300 дни от безвестното отсъствие /вж.чл.61, ал.3 от СК/. Единствено при двубрачие, когато има двама съпрузи по два валидни брака, възниква конфликт на презумпции и тъй като е невъзможно да се впишат двама бащи, за длъжностното лице до изясняването на въпроса не възниква задължение да впише родителя в акта за раждане.

За разлика от действието на презумпцията за бащинство, за припознаване е необходимо изрично и формално волеизявление на лице – мъж или жена, което счита себе си за родител. Това изявление следва да бъде доведено до знанието на длъжностно лице по гражданско състояние. В този момент припознаването е извършено, но преди да се впише в акта за раждане като титул за произход е необходимо да се изпълнят и други условия. Длъжностното лице не вписва веднага припозналия в акта за раждане на детето като родител. /С изключение на хипотезата на чл.66, ал.3 от СК/. Заявеното припознаване създава за длъжностното лице задължение да обяви припознаването на заинтересованите лица и ако те не оспорят припознаването, тогава то се вписва в акта за раждане.

Особено внимание следва да се обърне на една хипотеза на конкуренция между двата разглеждани способа за установяване на произход – презумпцията по чл.61 от СК и припознаването по чл.64 от СК. Възможно ли е да бъде направено припознаване на дете /родено или заченато/, за което има основание да се приложи презумпцията за бащинство спрямо баща, различен от припозналия? В тази връзка ще разгледаме две под хипотези. На първо място, ако детето е родено по време на брак, независимо от фактическите отношения между съпрузите, като баща следва да се впише съпругът на майката. Това е така и при раждане на дете до 300 дни от прекратяване на брак, ако майката не е сключила друг такъв. Процедурата по съставяне на акт за раждане е административна и компетентният орган няма правомощие да изследва фактическите отношенията между родителите. Основанието на брачния произход има по-голяма юридическа сила от основанието на не брачния по неписано правило – това е в интерес на детето, т.к. дава по-голяма сигурност и защита на неговите интереси. Презумпцията за бащинство действа *ex lege*, а нейното действие не може да бъде отменено чрез гражданскоправно волеизявление. Това може да

стане само чрез съдебно оспорване на произхода по презумпция: предявява се отрицателен установителен иск за бащинство по чл.62 от СК. В подкрепа на горното е разпоредбата на чл.71, ал.1 от СК, която отнесена към разглеждания случай гласи: „припознаване не може да се извърши, докато не бъде оборен по исков ред наличният произход, установен с предположението на чл.61.” Горните правила следва да се приложат и когато детето е родено до 300 дни от прекратяване на брака. За баща ще се счита бившият вече съпруг на майката, а ако друг баща иска да припознае детето, първо трябва да се обори по надлежния ред наличния брачен произход.

На второ място ще разгледаме как действа презумпцията при припознаване на заченото дете – когато майката, след извършване на припознаване на нейния плод е сключила брак с лице, различно от припозналия. Кое бащинство следва да има предимство и да бъде вписано в акта за раждане на детето /след неговото раждане/ – бащинството по презумпция или според припознаването? Знаем, че действието на презумпцията е автоматично – веднага щом се осъществят презумпционните предпоставки. Както казахме по-горе, брачният произход, респективно произходът по презумпция се предпочита. Може ли припознаване, извършено по-рано, на основание предимство във времето да блокира действието на презумпцията? За да отговорим на поставения въпрос, е необходимо да очертаем особеностите на този вид припознаване. В теорията се приема, че за да произведе действие припознаването на заченото дете, е необходимо да се осъществи едно неписано условие на правото – майката да роди припознатото дете. В противен случай припознаването не произвежда правно действие. Това разбиране е безспорно, но то не дава отговор на поставения въпрос. Необходимо е да се държи сметка за още една неписана отрицателна предпоставка – припознаването на заченото дете ще произведе действие и ако майката не е във валиден брак към момента на раждане на припознатото дете. Ако майката е сключила валиден брак с припозналия вече баща, то неговото бащинство, по силата на общото правило, ще се впише по силата на презумпцията, а не по припознаване. Не може да се подкрепи виждането, че припознаването може да конкурира презумпцията за бащинство на основание предимство във времето на извършване. Такова припознаване, ако не са налице и двете посочени по-горе условия, няма да породи правно действие. Тук би могъл да се постави въпросът, в случай, че бъде оборено действието на презумпцията по надлежния ред, следва ли да се извърши наново припознаване или то ще се приеме за валидно извършено?

2.3. Припознаване и искиве за установяване на бащинство и на майчинство⁷

Горните способи, които служат за установяване на произход и от двамата родители, се различават съществено в принципни положения на техния правен режим. Припознаването е доброволен, извънсъдебен способ, адресиран до длъжностното лице по гражданското състояние, докато исковете за установяване на произход се предявяват пред окръжния съд и се разглеждат в рамките на особено исково производство. Допирни точки между тях обаче могат да бъдат открити на плоскостта на *принципа за истинност на произхода*. В исковия процес принципът за истинност на произхода се проявява с пълна сила – съществуващата биологична връзка между родителя и детето е основният предмет на доказване, докато при припознаването се допуска отклонение от този принцип. Една от отличителните особености на припознаването е, че е възможно, в смисъл не е недопустимо, да се припознава и несобствено дете. Това е така, защото процедурата не предвижда проверка на биологичния произход, а и няма как припознаващият баща /когато припознава баща/ да е сигурен в произхода на припознаваното дете. Има една хипотеза обаче, при която припознаване на несобствено дете е недопустимо: когато е отхвърлен иск за произход поради доказана липса на биологична връзка между детето и родителя. Такъв родител не може след това да припознае същото дете. Такова припознаване явно и доказано няма да съответства на разпоредбата на чл.64, ал.1 от СК, според която „всеки родител може да припознае *своето* дете”. Ето защо, когато се приема, че могат да се припознават и несобствени деца, е необходима по-голяма точност: по начало не могат. И това е видно от текста на цитираната разпоредба.

Повод за съпоставка между двата способа – припознаването и установителните искиве за произход – дава и разпоредбата на чл.66, ал.2 от СК, където е уреден искът за установяване на произход от припознаващия след оспорване на неговото припознаване. Легитимиран е само припозналият. Тук би могъл да се постави въпросът какво е съотношението между този иск и исковете за установяване на произход – те напълно идентични ли са или се различават. Основната разлика между тях е, че бащата не е легитимиран да предявява общият

⁷ Искът за установяване на произход от майката и искът за установяване на произход от бащата са уредени съответно в чл.68 и в чл.69 от СК. Това са два самостоятелни иска. Те имат различно приложно поле, легитимирани лица и срокове за предявяване, но за нуждите на настоящата съпоставка считаме, че не е необходимо да се прави отделно сравнение между припознаването и всеки един от тях.

иск за установяване на бащинство по чл.69 от СК, т.к. се счита че той няма правен интерес, защото може да припознае детето. При иска по чл.66, ал.2 от СК припозналият баща е активно легитимиран. Майката, като правило, е активно легитимирана и в двата случая: тя може да извършва припознаване и може да предявява иск по чл.68 от СК – за установяване на майчинство. Практическият въпрос е как се конкурират двата способа: в кои случаи майката не може да извърши припознаване, а трябва да предяви иск.⁸

Между двата разглеждани способа се наблюдават и някои сходства. На първо място, те са приложими за всеки родител, независимо от неговия пол. Но докато припознаването има единен правен режим за майката и за бащата, то исковете за установяване на произход са подчинени на диференцирана уредба в зависимост от пола на родителя.

И припознаването и исковете се използват, като правило, за установяване на извънбрачен произход⁹. Искът за установяване на бащинство е приложим тогава, когато е неприложима презумпцията за бащинство. Какво е съотношението в приложното поле на иска по чл.69 и на припознаването. Разбира се, извънбрачният баща може винаги да припознае своето дете, стига произходът от баща на детето да е неустановен. Но припознаването е доброволен способ. Ето защо, ако бащата не желае да стори това, за майката и за детето законът предвижда възможност да предявят иск за установяване на неговото бащинство. Други случаи, при които искът за бащинство се използва е при оспорване на бащинството на съпруга на майката – по чл.62 от СК. Двата иска се съединяват в едно съдебно производство с цел процесуална икономия. Интересното в случая е, че доказателствата по единия от исковете служат за доказване и на другия, т.к. едно дете може да произхожда само от един баща. За извънбрачния баща съществува възможност само да припознае своето дете. Той не може да бъде ищец в иска по чл.69 и не може да оспорва брачното бащинство на своето предполагаемо дете. Ако майката и детето не предявят по своя инициатива искове по чл.62, а след това по чл.69 от СК в преклузивните законови срокове, ще се стабилизира неистинското бащинство на детето.

⁸ По този въпрос вж. Марков, М. Цит. съч., стр.113.

⁹ Има една рядка хипотеза, при която е възможно и при брачен произход на дете да се предявява установителен иск за майчинство: когато за раждането не са съставени документи по надлежния ред, а майката не може по-късно да извърши припознаване /напр. ако е починала/. В този случай бащата на детето – съпруг на майката може да предяви иска по чл.68 от СК.

РЕЗЮМЕ

Статья делает сопоставление добровольного признания происхождения ребенка с другими способами установления происхождения, которые существовали в болгарском законодательстве в прошлом и сегодня. Сопоставление акцентирует на различие в случаях применения этих способов. Особое место уделено сравнению с усыновлением.

SUMMARY

The article is focused on the comparison between the affiliation and other legal means of establishing the origin of the child in the Bulgarian past and present legislation. The different cases of application are defined. Special attention is paid to the division between affiliation and adoption.